

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 24 februari 1944 kl. 3 em.

*Utlåtande i anledning av väckt motion om skrivelse till Konungen
angående framläggande av förslag till lag om arbets-
block inom jordbruket.*

I en inom första kammaren väckt motion, nr 211, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har herr *Gunnar Andersson* hemställt, att riksdagen måtte besluta, att hos Kungl. Maj:t begära framläggande snarast möjligt — helst för innevarande års riksdag — av proposition med förslag till lag om arbetsblock inom jordbruket.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Enligt *kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 639) angående organisation av arbetsblock inom jordbruket* skall inom rikets jordbruksnäring i enlighet med vad i kungörelsen stadgas finnas upprättad en arbetsblockorganisation med syfte att i ett krisläge utnyttja vad som för jordbruksnäringen finnes tillgängligt av arbetskraft, dragare och maskinell utrustning på sådant sätt, att bästa möjliga produktionsresultat erhålles (1 §). Den centrala ledningen av arbetsblockorganisationen inom riket utövas av den myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer. Denna myndighet benämnes i kungörelsen riksblockmyndigheten. Inom varje län skall för handhavandet av den lokala ledningen av arbetsblockorganisationen finnas en av Kungl. Maj:t förordnad myndighet, benämnd länsblockmyndigheten (2 §). I regel skola de inom samma kommun belägna brukningsdelar, å vilka bedrivs jordbruk, bilda ett överblock (3 §). För varje överblock skall finnas en överblockledare, som har att leda verksamheten inom överblocket. Dessutom skall inom överblocket finnas en biträdande kvinnlig överblockledare med uppgift att särskilt ägna sig åt frågor rörande utnyttjande av den kvinnliga arbetskraften inom överblocket. För nu nämnda funktionärer skola ersättare utses (4 §). Brukningsdelarna inom ett överblock skola, där ej för särskilt fall annorlunda föreskrives, vara fördelade på arbetsblock, vart och ett bestående av lämpligt antal brukningsdelar. Ägare eller brukare av sådan brukningsdel, som ingår i arbetsblock, benämnes i kungörelsen blockmedlem (5 §). För varje arbetsblock skall finnas en blockledare jämte ersättare för honom (6 §). Blockmedlem är beträffande brukningsdel, som tillhör eller brukas av honom, pliktig att hålla blockledare underrättad om planläggning av odlingen å brukningsdelen samt att i övrigt lämna blockledaren de uppgifter, som äro erforderliga för planläggning av verksamheten inom blocket (8 §). Blockledare åligger att planlägga de åtgärder i fråga om jordbruksdriften inom arbetsblocket, som

kunna vara erforderliga för uppnående av syftet med arbetsblockorganisationen. Till utgångspunkt skall härvid tagas å ena sidan den planläggning av odlingen å de särskilda brukningsdelarna, som verkstälts av de enskilda blockmedlemmarna eller, i den mån så ej skett, eljest finnes lämplig, samt å andra sidan de tillgångar i fråga om arbetskraft, dragare och maskinell utrustning, som kunna beräknas föreligga för arbetsblocket, då krigsmakten är fullt mobiliserad (10 §). Vad som sålunda stadgas om blockledare äger motsvarande tillämpning å överblockledare och biträdande kvinnlig överblockledare beträffande verksamheten inom överblock. Överblockledare är därvid pliktig att utöva tillsyn över blockledarnas planlägningsarbete samt tillhandaga dem med råd och anvisningar (11 §). Överblockledare och blockledare skola medverka vid den registrering av arbetskraft inom arbetsblocken, som kan komma att påbjudas av riksblockmyndigheten, ävensom söka på frivillig väg anskaffa erforderlig reservarbetskraft (12 §). Riksblockmyndigheten äger meddela närmare föreskrifter med avseende å tillämpning av kungörelsen (16 §).

Kungl. Maj:t har den 5 februari 1943 utfärdat instruktioner för riksblockmyndigheten, respektive länsblockmyndigheterna (SFS nr 53 och 54). Beträffande riksblockmyndighetens sammansättning är stadgat, att myndigheten skall bestå av två ledamöter från statens arbetsmarknadskommission och två från statens livsmedelskommission jämte erforderligt antal ersättare.

Statens arbetsmarknadskommission och statens livsmedelskommission framlade i underdånig skrivelse av den 28 och 29 april 1942 till Kungl. Maj:t förslag till lag om arbetsblock inom jordbruket (arbetsblocklag), kungörelse om förskott och ersättning av statsmedel i vissa fall i samband med arbetsblockverksamheten inom jordbruket, kungörelse om förskott av statsmedel i vissa fall i samband med arbetsblockverksamheten inom jordbruket samt lag om arbetsplikt. I skrivelsen anfördes bl. a. följande:

På initiativ av statens livsmedelskommission bildades vintern 1939—1940 inom jordbruket i alla delar av riket en arbetsblockorganisation, vars ändamål var att, med tanke på förhållandena vid mobilisering, på frivillighetens grund men under enhetlig ledning ordna ett tillfredsställande samarbete dels för gemensamt utnyttjande av maskinpark samt efter mobilisering återstående arbetskraft och dragare, dels för frivilligt ianspråktagande jämväl av sådan inom eller utom vederbörande gårdar befintlig reservarbetskraft, som i vanliga fall icke deltog i jordbruket. Arbetsblockorganisationen upprättades på sådant sätt, att inom de olika kommunerna planer uppgjordes för gårdarnas sammanslutning till arbetsblock, blockledare utsågos m. m., allt enligt av livsmedelskommissionen utfärdade råd och anvisningar. För att leda och övervaka arbetsblocken tillsattes sedermera i kommunerna särskilda överblockledare, för vilka instruktion fastställdes av livsmedelskommissionen i februari 1941. Arbetsblocken blevo i samma månad föremål för översyn.

Arbetsblockorganisationen har tidigare helt varit ställd under livsmedelskommissionens ledning. Med organisationen hava emellertid mer och mer befunnits förknippade viktiga arbetsmarknadsproblem, vilka ankomma å arbetsmarknadskommissionen i egenskap av den myndighet, som har att svara för fördelningen av arbetskraften i krigs- och kristider och som fått

uppdraget att tjänstgöra såsom riksarbetsstyrelse vid tillämpningen av lagen om tjänsteplikt. Under den senaste tiden har därför i vad angår arbetsblockorganisationen ett samarbete anordnats mellan livsmedels- och arbetsmarknadskommissionerna och de dem underordnade organen.

En mera omfattande mobilisering av krigsmakten kommer att för jordbruksnäringen medföra rubbningar av sådan art, att snabba och effektiva motåtgärder måste vidtagas för att icke folkförsörjningen skall äventyras. En stor del av den manliga arbetsföra befolkningen kommer att undandragas det produktiva arbetet i jordbruket, varjämte dragare och maskiner (traktorer) komma att i avsevärd utsträckning tagas i anspråk för krigsmaktens behov. Stora krav på ersättningsarbetskraft komma därför att från jordbrukets sida uppställas, särskilt under den varma årstiden. Tillgången på ersättningsarbetskraft måste emellertid antagas bli mycket knapp, särskilt som stora anspråk på densamma komma att ställas även från andra grenar av näringslivet. Den arbetskraft, som kommer att stå till buds, blir dessutom säkerligen genomgående av sämre kvalitet än den ordinarie arbetskraften.

Samtidigt med att dessa förhållanden inträffa är det att befara, att landets livsmedelsförsörjning blir försvårad till följd av avspärrningsåtgärder och att det därför gäller att hålla produktionen inom jordbruket på en så hög nivå som möjligt.

Under sådana förhållanden är det av utomordentlig vikt att den arbetskraft liksom även de dragare och maskiner, som vid mobilisering stå till förfogande, utnyttjas på ett så ändamålsenligt sätt som möjligt. Detta syfte torde kunna vinnas endast genom omfattande rationaliseringsåtgärder inom jordbruket. Arbetsblockorganisationen har tillkommit för att bilda en grundval för dylika rationaliseringsåtgärder, och deras genomförande är arbetsblockorganisationens främsta uppgift.

Vid sidan härav har arbetsblockorganisationen andra viktiga uppgifter. Den kan bli det organ, genom vilket ensambrukare, som inkallats till krigstjänst men icke hunnit eller med hänsyn till förhandenvarande omständigheter icke kunnat anskaffa person, lämplig att bedriva gårdens skötsel, erhålla möjlighet att få gården omskött på ett ändamålsenligt sätt. Organisationen kan även användas som medel för genomförande av påbud om odlingsplikt.

Den gångna tidens erfarenheter hava givit vid handen, att arbetsblockorganisationen näppeligen blir fullt effektiv, så länge den såsom nu helt är byggd på frivillig grund. Organisationen måste erhålla en stabilare grundval och utformning. Blockbildningen måste bli rättsligt reglerad, så att en enskild jordbrukare icke kan försvåra organisationens arbete genom att vägra att ingå i arbetsblock eller att underlåta att vidtaga nödiga åtgärder för fullföljande av blockets uppgifter. De personer, som hava att svara för blockorganisationens upprätthållande, måste utrustas med tillräckliga befogenheter, så att garanti finnes för att uppgjorda planer för ernående av största möjliga produktivitet inom jordbruket kunna genomföras med erforderlig skyndsambet.

Skafl arbetsblockorganisationen kunna fylla sitt ändamål, är det ofrånkomligt, att ett visst kollektivt drag kommer till synes i driften av arbetsblocket. Meningen är ju, att man skall utnyttja arbetskraft, dragare och maskiner på ett så effektivt sätt som möjligt. Den, som ansvarar för driften inom jordbruksblock, måste åtminstone i viss utsträckning hava rätt att bestämma, i vilken ordning olika åtgärder skola vidtagas och huru tillgängliga resurser skola utnyttjas. Det torde exempelvis ofta vara lämpligt, att arbetet inom blocket den ena dagen koncentreras väsentligen till en av brukningsdelarna

inom blocket för att nästa dag huvudsakligen ägnas åt en annan brukningsdel.

Huru långt blockorganisationen bör uppbyggas i riktning mot kollektiv-hushållning, blir givetvis i första hand beroende på arten av det krisläge, i vilket densamma är avsedd att träda i full funktion.

De med arbetsblockbildningen förbundna förpliktelserna böra icke göras mera omfattande och längre gående än som är erforderligt i en relativt kortvarig krigssituation. Under en längre krigs- och avspärningsperiod må vidtagas de mera genomgripande lagstiftningsåtgärder, som då kunna finnas oundgängliga.

Bestämmelserna om arbetsblockorganisationen hava i föreliggande utkast till arbetsblocklag utformats så att de, samtidigt som de söka att åt organisationen giva nödig stadga, låta de enskilda jordbrukarna så långt möjligt är bibehålla sin självständighet. Tanken är sålunda att jordbrukarna i allmänhet skola äga att, utan ingripande från blockledningens sida, själva verkställa planläggningen av odlingen å sina brukningsdelar. Bestämmelserna innebära därför väsentligen ett lagfästande av den organisation, som redan nu finnes upprättad, därvid åt överblockledare och blockledare förlänats verkliga rättsliga befogenheter i avseende å planläggningen och genomförandet av jordbruksdriften inom blocket.

Kommissionernas förslag blev därefter föremål för remiss till åtskilliga myndigheter och sammanslutningar. Vissa delar av lagförslaget av huvudsakligen administrativ karaktär utbrötos sedermera och sammanfördes till ovannämnda kungörelse den 18 juli 1942.

Med ledning av de yttranden som avgivits över kommissionernas förslag verkställdes inom riksblockmyndigheten överarbetning av förslaget, därvid de bestämmelser som intagits i nyssnämnda kungörelse utslötos och jämväl vissa andra ändringar i det ursprungliga förslaget vidtogos. Det överarbetade förslaget överlämnades av riksblockmyndigheten till statsrådet och chefen för socialdepartementet med skrivelse den 15 april 1943, under hemställan att förslaget måtte föreläggas riksdagen.

Vid 1943 års riksdag framställde herr Gunnar Andersson i första kammaren till statsrådet och chefen för socialdepartementet följande interpellation: Har statsrådet för avsikt att för innevarande års riksdag — eventuellt under dess höstsession — framlägga proposition med förslag till lag om arbetsblock inom jordbruket? Om så icke skulle vara fallet, vilka äro då skälen härtill?

Statsrådet Möller anförde den 19 juni 1943 såsom svar å interpellationen — efter en kortfattad redogörelse för förarbetena till det av riksblockmyndigheten överarbetade förslaget — följande:

Efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet vill jag med anledning av de till mig ställda frågorna meddela, att jag icke ansett situationen vara sådan, att ett lagförslag av den innebörd, som det nu ifrågavarande äger — vilket på arbetsblockens medlemmar lägger mycket vittgående skyldighet i fråga om att ställa arbetskraft, dragare och maskinell utrustning till förfogande — nu bör framläggas för riksdagen innan ytterligare överväganden kunnat göras. Till frågan om förslag i ämnet kommer att föreläggas den väntade höstriksdagen kan jag icke nu taga definitiv ställning.

Den arbetsblockorganisation, varom bestämmelser givas i förenämnda kungörelse den 18 juli 1942, har till uppgift att i ett krisläge utnyttja vad som för jordbruksnäringen finnes tillgängligt av arbetskraft, dragare och maskinell utrustning på sådant sätt, att bästa möjliga produktionsresultat erhålles. De i kungörelsen meddelade bestämmelserna angå i huvudsak endast organisationens administrativa sida. Såsom i motionen framhålles finnas varken i kungörelsen eller i någon annan författning bestämmelser, varigenom laglig skyldighet kan åläggas organisationens medlemmar att åt varandra tillhandahålla arbetskraft, dragare och maskiner, eller som giva de i kungörelsen omförmälda funktionärerna lagliga befogenheter att disponera den arbetskraft, som står till förfogande. Emellertid har numera utarbetats ett förslag till lag om arbetsblock, som bl. a. meddelar bestämmelser i nu angivna hänseenden. Förslaget är så utformat, att för ikraftträdandet av de centrala bestämmelserna däri erfordras beslut av Konungen och riksdagen eller, om riksdagen icke är samlad, av Konungen med efterföljande bekräftelse av riksdagen.

Enligt utskottets mening är det obestriddigt, att situationen för vårt lands livsmedelsförsörjning under ett skärpt krisläge kan bli sådan att de omfattande ingripanden i den enskildes förhållanden, som nyssnämnda förslag möjliggör, kunna vara erforderliga. Det kan icke heller förbises, att det med hänsyn till vikten av att i tid kunna planlägga verksamheten inom organisationen framstår såsom önskvärt, att lagbestämmelser i ämnet utfärdats i god tid, innan en situation av nyss nämnda beskaffenhet uppstått.

Statsrådet och chefen för socialdepartementet har i ett svar å en av motionären framställd interpellation i första kammaren den 19 juni 1943 anfört, att ett lagförslag av den innebörd det nu ifrågavarande ägde — med de vittgående skyldigheter detsamma lade på jordbrukarna — icke borde framläggas för riksdagen, innan ytterligare överväganden gjorts.

Det är givet, att en tvångslagstiftning av den genomgripande art varom här är fråga är ägnad att ingiva betänkligheter. Naturligt är därför om tvekan yppats beträffande frågan, huruvida det utarbetade förslaget bör upphöjas till lag. Önskvärt är givetvis, att det åsyftade målet med den föreslagna lagstiftningen kan uppnås på frivillighetens väg. I den mån så icke kan ske finnas möjligheter till tvångsingripanden genom tillämpning av den beredskapslagstiftning som redan nu finnes, i främsta rummet tjänstepliktslagen och allmänna förfogandelagen. En speciell lagstiftning av den art som nu föreslagits torde dock på ett smidigare sätt än nämnda båda lagar medgiva tillgodose kravet på jordbruksproduktionens upprätthållande under ett skärpt krisläge. Då emellertid förslag till lag i nu förevarande ämne föreligger i fullt utarbetat skick och lagen sålunda torde kunna komma till stånd utan större tidsutdräkt, anser utskottet med hänsyn till de principiella betänkligheter som kunna anföras mot lagen övervägande skäl tala för att riksdagen icke nu begär proposition i ämnet utan att det för närvarande lämpligen bör överlämnas till Kungl. Maj:t att avgöra om och när förslaget bör framlägg-

gas. Härvid förutsätter givetvis utskottet, att Kungl. Maj:t ägnar detta betydelsefulla spörsmål den uppmärksamhet som det otvivelaktigt förtjänar.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 24 februari 1944.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit

från första kammaren: herrar *Norman, Forslund, Olof Carlsson, Mannerskantz, Roos, Hage, Wahlund* och *Gunnar Andersson**;

från andra kammaren: fröken *Hesselgren*, herr *Olovson* i Västerås, herr *Ryberg*, fru *Nordgren*, herr *von Seth**, fru *Johansson*, herrar *Witzell** och *Jansson* i Hällefors*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Gunnar Andersson*.